

נא דיני תפלה מברוך שאמר עד ישתבח וכו' י"ג סעיפים:

א תיקנו לומר פסוקי דומרה בכל יום^א והיינו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל וגו'^ב כדי לסדר ישבונו של מקום ברוך הוא תהלה ואחר כך יתפלל^ג כי כן עשה משה רבינו עליו השלום בתפלתו^ד שאמר תהלה אתה החילות להראות את עבדך את גדלך וגו'^ה ואח"כ אעברה נא וגו'^ו וכדי לעמוד בתפלה מתוך שמחה של מצוה^ז ולמה בחרו במזמורים אלו^ח לפי שאמרו כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים^ט בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא ואנב אותו מזמור תקנו לומר עד סיום תהלים שיש שם י' פעמים הללויה^י כנגד עשרה הילולים שבספר תהלים^{יא} ניצוה ניגון שיר וכו' ותקנו ברכה לפניהם ולאחריהם^{יב} לפניהם ברוך שאמר ואחריהם ישתבח.

ויש מקומות שנוהגין להוסיף הודו לה' קראו בשמו^{יג} כאשר הוא כתוב בספר דברי הימים^{יד} לפי^{טו} שדוד קבעו לאומרה בכל יום לפני הארון^{טז}.

ומזמור לתודה^{יז} לפי^{יח} שכל השירות עתידין להבטל חוץ ממזמור לתודה^{יט} ולכן יש למשוך אותו כנגינה^כ ונוהגין במדינות אלו שלא לאומרה בשבת ויום טוב^{כא} מפני שאין תודה קריבה כהן^{כב} וכן בימי הפסח^{כג} אין תודה קריבה^{כד} משום חמץ שבה וכן בערב פסח כמו שיתבאר בס' תכ"ט^{כה} וכן בערב יום כפור כמו שיתבאר בס' תר"ד^{כו} אבל כפי^{כז} באב אומרים אותו^{כח} שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקריבין תודה גם כפי^{כט} באב.

ויש שמוסיפין עוד פסוקים אחרים^ל וכל מקום ומקום לפי מנהגו ויש נוהגין לומר כל הפסוקים והמזמורים שמוסיפים קודם ברוך שאמר^{לא} ובמדינות אלו נוהגין לאמרום אחר ברוך שאמר כדי שיהיה לכולם ברכה לפניהם ולאחריהם^{לב}.

טז א. מו. ה ואילך.
יז סודו הרי"ש מגרמייא. ספר האשכול הלכות פסוקי חמירה. הובא בארחות חיים הלכות מאה ברכות סי' יח. טור. לבוש ס"ה.
יח סדר עולם רבא פ"ד.
יט סודו רש"י סי' תי. מהור ויפיר עמ' 62. הנהגתו דיני תפלה סי' כא. מור ושוע' מ"ט. עי' לעיל סי' א מהרה"ק סי"ח שצ"ל מעונה.
כ ר' נתן ב"י יודעה כספר המחכים ארחות חיים הלכות מאה ברכות סי' כו. ב"י. שו"ע שם.
כא ויקור' מ. ז.
כב ראה גם לקטן סי' ב. סי' רמא סי"ד.
כג שבעי' הלקט סי' בעש עש"ב בסודו רש"י סי' תח וסי' תצד. מהור ויפיר שם ובפי' קיה. טור. רמ"א בס"ט. וכ"ה בסידור. וראה גם לעיל סי' א מהרה"ק סי"ג. ועי' לקו"ש ח"ה עי' 29.
כד תמורה ד', א. רמב"ם הל' ביאת מקדש פ"ד ח"ט פ"ה לענין שבת). ביצה סי' איב. אר"כ. רמב"ם הל' חגיגה פ"א הל' לענין י"ט).
כה מנהגים הלכות ערב פסח.
כו ביצה שם. פמחים י', ב.
כז סעיף י"ג וש"ג.
כח סעיף ו' וש"ג. וראה ח' צ"צ דח, ב. א"ק ח"ג ע' עאי"ב.
כט דש"ג בתשובה סי' סד. מ"א ס"ק א.
ל טור.
לא סדר רב עמרם (בתפלת שבת).
לב מור. וכ"ה במהור ויפיר. וראה על הדל סי' א בשם מהר"ם. וראה גם לקטן סי"ה. ובפי' נב ס"א. ובמסח

א שבת קיד, ב. מור. לבוש ס"א.
ב מ"ס מפרים פ"ו ה"א. ר"ף פ"ה ברכות כב, א) ופ"ו רשבת (מ"א). ר"א"ש ברכות שם סי' ה. רמב"ם (ראה בס"ט) פ"ו מ"ל תפלה ה"ב. מור. לבוש שם.
ג שו"ת ר' נפתלי סי' יב. טור. לבוש ס"א. ב"ה. וראה גם לקטן ס"ה. רס"י נב. ועי' ס' קיב ס"א.
ד ר' ושמאי ברכות לב, א.
ה דברים ג, כה.
ו שם ג, כה.
ז תוספו' ברכות לא, א ר"ה רבנן. ר"א"ש ברכות פ"ד סי' ב. מור סי' צג. וראה גם לקטן סי' צג ס"ב וש"ג.
ח ב"ח בפרוש המור. לבוש שם.
ט סדר רב עמרם. הובא בר"א"ש ברכות פ"ה סי' ג. וראה גם שם פ"א סי' ג. וראה הרב רבינו יונה ברכות לב, א ר"ה ותקנו.
י ר' אביוא ברכות ד, ב. וראה גם לקטן סי' ס"ט. סי' נב ס"א. סי' ט"א.
יא ח"ה גם בס"י נה שם. ולקטן ס"ט השמש"ג פ"ה. וראה לקו"ש ח"ה ע' 352 תערה 14. הע"ב נה ע' ג.
יב כל בו סי' ה. ארחות חיים הלכות מאה ברכות סי' ל. ב"י.
יג פמחים ק"ו, א.
יד סודו רמ"ע עמ' לב ואילך. ר"ף ור"א"ש ברכות פ"ה סי' ה. רמב"ם הלכות תפלה פ"ו ה"ב. מור וש"ע ס"א.
וראה גם לקטן סי"ה. סי' נג ס"ב. סי' טד ס"א.
טו מסכת מפרים פ"ו ה"א. סדר רב עמרם גאון (בתפלת שבת). סודו הרי"ש מגרמייא עמ' כב (בשבת). מהור ויפיר עמ' 61.

הלכות ברכות השחר גא

קטמ

ונוהגין להוסיף קודם ברכת ישתבח ויברך דוד ער מהללים לשם תפארתך⁷² כאשר הוא בספר דברי הימים⁷³ ויברכו שם כבודך עד שירת הים⁷⁴ כאשר הוא בספר נחמיה⁷⁵ ושירת הים⁷⁶ לפי שכל אותם מ"ו לשונות של שבה הסדורות בברכות ישתבח דרשוים חכמים מתוך שירת הים ומתוך אותן פסוקים של ויברך דוד⁷⁷.

ב יש לומר ברוך שאמר בניגון⁷⁸ ובענינה כי הוא שיר נאה ונחמד⁷⁹ ותקנהו אנשי כנסת הגדולה⁸⁰ ע"י אגרת שנפלה מן השמים ומצאוהו כתוב בו ויש בה פ"ו תיבות⁸¹ וסימנו ראשו חתם פ"ו⁸² וקבלו לאמרו מעומד אפילו בחיוד⁸³ ועל פי הסוד⁸⁴ יש לומר כפה עמו ולא כפי עמו⁸⁵ בתשבות בחיר"ק התי"ו ויאהו כב" ציצית שבטלית שהן כנגד פניו כשעת אמירת ברוך שאמר⁸⁶:

ג אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים הש"ץ עונה אחריו אמנ⁸⁷ ואין אמנ זה חשוב הפסק בין פסוקי הומרה לברכה שלפניהם לפי שגם אמנ שבה הוא ובעין וזמרה⁸⁸ (באל אם עדיין לא סיים הברכה לא יענה שאין מפסיקן באמצע שום ברכה אפילו בעניית אמנ אלא באמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה בלבד⁸⁹ כמו שיתבאר בסיומ ס"ו⁹⁰) ויש מי שאומר⁹¹ שברכה זו של ברוך שאמר הואיל ואינה מוכרת בתלמוד מפסיקין בה לכל אמנ. ואם סיים עם הש"ץ בבת אחת יש אומרים⁹² שלא יענה אמנ מפני שהעונה אמנ אחר ברכתיו ה"ו מנגנה⁹³ ואף שיש מקום לחלוק ולומר שאין זה עונה אמנ אחר ברכתיו שעכ"פ הוא עונה אחר ברכת הש"ץ⁹⁴ אע"כ יש להושי לברכה ומי"א אם סיים עם הש"ץ בבת אחת ברכת ישתבח וכיוצא בה מהברכות שיש מקומות נוהגין לענות בה אמנ אפילו אחר ברכות עצמו כמו שיתבאר במקומן⁹⁵ אף שבמדינות אלו אין נוהגין כן⁹⁶ לענות אחר ברכת עצמו מ"מ כשנסיים עם הש"ץ בבת אחת יכול לענות וד"ה אם הש"ץ סיים

הציצית שלפניו ביד שמאל, ובסוים הברכה מעבירים אותם על עיניו ואח"כ נושקים אותם. וע"י מנהגי מלך ע" 15.
מח סוד. שריע ס"ב.
מט ב"י. לביש ס"ב בהגדה. ומדלקמן ס"ב קבר ס"א. וע"י דברי רמב"ם ס"ב. ב. וראה גם לקמן ס"ה.
נ ע"י הלכה בבודה פ"ו סו ס"ק ה' דגא כמ"א שם ס"ק י"א וב"מ בב"י פ"ו נ"ט. וראה גם ק"א שם סק"א.
נא סוף ס"א. וע"י ב"י השולחן ס"י י"ה סק"ה.
נב מ"א ס"ק ג' (ואם עתמו חששו שאינו חובה כ"כ תפלת ערבית תוכיח (ראה לקמן ס"י ק"ד ס"ה) ואי חששו שכל אמנ לגבה כקדושה לגבי ברכות ק"ש (ראה לקמן ס"י פ"ו ס"ה) באמת ידחה ל"ל הכי (ראה לקמן ס"י פ"ו סוף ס"א) וכק"א שם סק"א) והמ"א קישונו ב"י ס"י ס"ק י"א אוד וצ"ע. וראה גם לקמן ס"ה וע"י. וב"י בברוך שאמר, משא"כ באמצע שאר ברכות הדגרות והארבות ראה קלות השולחן ס"י ה ס"א. לענין הפסק בברכת ישתבח ראה ב"י השולחן ס"י י"ה סק"ה. לענין עניית אמנ באמצע רמב"ם ראה לק"ש הב"ד ע" 380.
נג ד"א שם כלל ד' ס"י ט. סוף י"ג וב"י שם ד"ה ח"ה כתב א"א. לביש ס"ב.
נד ברכות מה, ב. רמב"ם פ"א מה"ל ברכות ה' פ"ו. וראה גם לקמן ס"י ד' ס"א וע"י.
נה מ"א ס"ק ב.
נו לקמן שם וע"י.
נז כרלקמן שם וע"י.

הסוד, הדו ועוד פסוקים לפני ברוך שאמר ומצאנו לתורה ועוד פסוקים לאחריו. וכו"ה בכל בו סוף ס"י ד. שער המונות ענין תפלת השחר.
לג סודר רס"ג עני' ל"ו. ונב"ם סדר התפלה בתחילתו. מחזור ושרי ע" 64. כ"מ בשר תקן הגאונים. רמ"א ס"ו.
לד א כ"מ. ר"ג.
לה רוקח ס"י ש"ג (לאחר מ"כ קטן).
לו פ, ה"יא.
לז מחזור ושרי ס"י רס"ה ומנהגו ס"י כ"ד בשם הגאונים ומנהג כל הקהלות. ראה גם לעיל רס"ג פ"ג.
לח מ"ר. לביש ס"א פ"ג.
לט ראה גם בסעף הקודם וע"י.
מ סוד. מנורת המאור כלל צ"ג. לביש ס"א.
מא תולדות יעקב (סר פסקי הנידה) בשם אור ירוק (ל"ה) דוד ב"ר יהודה החסיד. ב"ח ס"י נ"ג. מ"ו ס"ק א. וראה לקמן סוף ס"ה וע"י. וראה העני"ב תת"ע ע" 84. תת"ו ע" 85.
מב רוקח ס"י ש"ג. תשב"ץ ס"י ר"ח וסוד ומנורת המאור שם בשם ס' היכלות. לביש שם.
מג שיר השירים ד, יא.
מד תולדות יעקב שם בשם אור ירוק (ה"ל). הובא בב"ח שם. רמ"א מ"א מ"א ס"ק א. מ"ו שם. וראה מ"ר ס"י מ"ו מנורת המאור ס"א פ"ג ס"ג א.
מה מ"א שם. הארי"ה וכו"ה תוספת בסודו.
מו וראה לקמן ס"י ק"פ ס"ב.
מז ס' המונות (כ"ב, א). שער המונות ענין תפלת השחר. מ"א שם. וב"י המנהגים – הב"ד ע" 9: אוה"ב

ברכה אחת והוא סיים ברכה אחרת יכול לענות אחר ברכת הש"ן אפילו סיים הוא ברכה שאין עונין עליו אחר ברכת עצמו לדברי הכל:

ד' צריך לזהר מלהפסיק כדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח^ט לפי^ט שברוך שאמר היא ברכה שלפני פסוקי דומרה וישתבח ברכה לאחריה^ט ואסור להפסיק ביניהם^ט אפילו לצורך מצוה^ט כמו שאסור להפסיק בקריאת שמע וברכותיה^ט ובין ישתבח ליוצר אור ג'ג' אין להפסיק^ט והמפסיק עבירה היא בירו ותזור עליו מעורבי המלחמה^ט לפי שפסוקי דומרה נתקנו להסיר שבחו של מקום ברוך הוא קודם התפלה^ט וכיון שכן הוא אינו כדיון לדבר בין סידור השבח והתפלה^ט אלא א"כ לצורך מצוה כמו שיתבאר בסיומן נ"ד^ט ובין ברכות קריאת שמע לתפלה אסור להפסיק אפילו לצורך מצוה מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה^ט:

ה' ושאילת שלום מברוך שאמר עד ישתבח דינה כמו בקריאת שמע וברכותיה^ט שבין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד כמו שיתבאר בס' ס"ו^ט.

ואלו הן בין הפרקים בין ברוך שאמר להתחלת המזמורים ובין כל מזמור לחבירו ובין סוף המזמורים לישתבח ופסוקים המלוקטים שאינם מזמור שלם^ט יש מי שאומר^ט שכל שנים או שלשה פסוקים הנאמרים כאן כסדר שהם כתובים במקומם דינם כמומור שלם וכשמפסיק בין אחד לחבירו דינו כמפסיק באמצע מזמור ובין סופם לתחלת פסוק אחר דינו כבין הפרקים כגון במדינות אלו^ט מהודו עד אמן והלל לה' הוא פרק אחד אע"פ שאינם מזמור שלם בדברי הימים^ט ובין ב' פסוקים הנו עז וגו' נורא אלהים וגו' עד ברוך אלהים הם ג'ג' פרק אחד הואל והם סמוכים זה לזה בתהלים^ט ובין ב' פסוקים אל נקמות וגו' הנשא וגו' ידי על גאים^ט ובין ג' פסוקים נפשנו כרתה וגו' כי בו וגו' יהי חסדך וגו'^ט ובין ג' פסוקים יהי שם ה' וגו' נמזרה וגו' רם וגו'^ט ובין ב' פסוקים ברוך ה' אלהים וגו' וברוך שם וגו'^ט ובן מויברך דוד עד לשם תפארתך^ט ומאתה הוא עד במים עוים^ט ומוישע עד סוף השירה^ט אבל בין הפסוקים שאינם סמוכים זה לזה בתהלים דינם כבין הפרקים (אבל באמצע פסוק דינו כאמצע פסוק של קריאת שמע כמו שיתבאר בס' ס"ו^ט).

נח ד"ף ורא"ש בפרק אין עונדין ס"ה ה. פור וש"ע ס"ה.
מ"א ס"ק ג. ולאחר תפלת י"ח - ראה הלחן ס"ו קלא.

נט מ"א ס"ק.
ס כדלעיל ס"א ש"ג.

סא ראב"ה ברכות ס"ה לב וסוף ס"ה קסה בשם הגאונים.
תוס' ברכות מ"ג, א ד"ה כל. הרב רבינו יונה ברכות
לב, א סו"ה ותקינו. שבלי הלש' ס"ה ג.

סב ב"ו ד"ה לכן צריך ממשנעות הכל בו ס"ה ד. רמ"א
ס"ה לבוש ס"ה. וראה לקמן ס"ה נג ס"ג.

סג וראשון ס"ה פו. וראה לקמן ס"ה. ס"ה נג ס"ג.

סד כדלקמן ס"ה נד ס"ג ש"ג.

סה ירושלמי הובא במנהג ס"ה ד והנהגות מיימנות פ"ז
מחלכות תפלה אות ע ומור. ש"ע ס"ה נד ס"ג.

סו כדלעיל ס"א.

סז אירוח חיים הלכות מאה ברכות ס"ה כג בשם האשכול
הלכות פסוקי דומרה. כל בו ס"ה ד. ב"ו ט"ו יד. וראה

לבוש שם.
סח סעף ג.

סט כדלקמן ס"ה סו ס"ג. רס"ו ק"א.

ע תשב"ץ ס"ה רד. ספר המחכים לר' נתן ב"ר יהודה. טור
וש"ע ס"ה.

עא סעף א וש"ג.

עב וראה לקמן ס"ה נב ס"א.

עג א"ר וזשא ס"ק ב.

עד כדלעיל ס"א. משא"כ לנוסח סידור רבינו לאמרו לפני
ברוך שאמר.

עה א. פו. ח ואילך.

עו תהלים סה. להללו.

עז שם צד. אי"ב.

עח שם לך. כ"ב.

עט שם קוד. ב"ד.

פ שם עב. ה"ש.

פא רבי הימים א כפ. י"ג.

פב נחמה פ. ה"א.

פג שמות ד. ל - פו. יו.

פד סעף ב.

הלכות ברכות השחר נא

קפא

ובל זה לענין שאילת שלום אבל לענין להפסיק לעניית אמן⁹⁹ אין פסוקי דומרה וברכותיה דומין לקריאת שמע וברכותיה¹⁰⁰ ומותר לענות אמן על כל הברכות¹⁰¹ מברך שאמר עד ישתבח אפילו באמצע המזמור ואצ"ל בין המזמורים לברכה שלפניהם או שלאחריהם (לפי שאמן הוא ג"כ שבת ובעין זמרה אינו חשוב הפסק בפסוקי דומרה¹⁰²).

ויש מי שאומר¹⁰³ שאפילו באמצע הברכה שלפניהם מותר לענות אמן אף על פי שהיא פותחת בברוך והותמת בברוך אין לחוש כמה שמפסיק בין פתיחה לחתימה בעניית אמן הואיל וברכה זו אינה מוזכרת בתלמוד¹⁰⁴.

ואם הוא צריך להפסיק באמצע פסוקי דומרה טוב שיאמר ברוך ה' לעולם עד ויברך דוד קודם שיתברך¹⁰⁵ וכשיחזור למקום שפסק יאמר ג"כ אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה:

ן אסור לומר פסוק¹⁰⁶ מי ימלא גבורות ה'¹⁰⁷ אחר ברוך שאמר קודם הודו מפני שנראה כאומר מי שרצה למלא גבורות ה' ולהשמיע כל תהלתו יאמר הודו לה' וגו' והרי זה חירוף¹⁰⁸:

ז צריך להפסיק מעט בין אליהם ובין וה' שמים עשה¹⁰⁹ שלא יהא נראה כחזור למעלה וגם בין כי לכל יש פסוק¹¹⁰ ולכן הב"ף הגושה ובין העמים לאלילים ובין שמים לעשה צריך ג"כ להפסיק קצת שלא תבלע המ"ם וכן בכל מ"ם שבסוף תיבה ותיבה שלאחריה מתחלת באל"ף או בעי"ן צריך לזהר כן כמו שיתבאר כסימן ס"א¹¹¹:

ח צריך לכיין בפתחה את ירך פירוש המלות המוציא בשפתיו¹¹² ואם לא כיון צריך לחזור ולומר בכוונה¹¹³ לפי שעיקר מה שקבעו לומר תהלה לדוד בכל יום¹¹⁴ הוא מפני שבת שבפסוק זה¹¹⁵ שהקב"ה הוא משגיח על ברותיו לפרנס¹¹⁶ ואף עכשיו שאין אנו הורין בשביל חסרון כוונה¹¹⁷ לפי שקרוב שאף כשיחזור לא יכיון כמו שיתבאר בס"י ק"א¹¹⁸ מ"מ כיון שאינו אלא פסוק אחד תזור שבקל יוכל לכיין כשירצה¹¹⁹:

ט נוהגין לומר פסוק ואנחנו נברך יה אחר תהלה לדוד¹²⁰ לסיים בהללויה כדי לשלשל הללויה אחר הללויה שכל המזמורות שלאחריה פותחות בהללויה ומסתיימות בהללויה

פא דש"ל בשל"ת ס"י סר הובא במ"א ס"ק ג. לבוש ס"ה הובא במ"א ס"ק ב.

פב וז"ל בספרו ד"ה ועל ברכת ולענין קרישה ואמן של קריש ועוד ראה אנ"ק ח"ג ע' קטח. ס' המנהגים –

הב"ד עמ' 910. ראה גר"ת (ג.) הל"ה ע' רמ"ג. ולענין ב"ה ב"ש ראה לקטן ס' קבר ס"ה. ולענין פסוק ראשון של ק"ש עם הצבור ע"י לקטן ס' ס"ה ס"ב. ולענין לבישת וברכת של"ת ע"י לקטן ס' ג. ולענין לבישת וברכת תפילין ע"י קנה"ש ס' י"ה ס"ו.

פג ב"י. וראה גם לעיל ס"ז וש"ג.

פד ש"א ש"א. וראה גם לעיל ס"ז וש"ג.

פה צ"ע הא עכ"פ היה מנהג פשוט גם בימיהם כתבואר בספר תהר"פ תרוסת [ויקחל רבו סע"ב] וכן בסוד

בשם ס' תיכלות דר"י כה"ג וכן בתולעת יעקב [סוד פסוקי דמרי] בשם אור זרוע [ל"י דוד ב"ר יהודה הדסר]

שתיקוה אנשי כנסת הגדולה והם תיקנו ג"כ ככל הברכות [כרלקמן רס"י פ"ג ור"י רע"ג].

פז תשב"ן רס"י ר"ה. הרב דוד אבודרחה הובא כלי. לבוש ס"ה. ב"ה. ס"ז ס"ב. ב"א ס"ק ד.

פח עמ' 9.

פז ראה לעיל ס"א

קא ע"י לקטן ס' צג ס"ב.

קב סוד. וראה ברכות ד, ב.

קג מ"א ס"ק ג.

קד סעף א.

קה וראה גם ס' קא שם.

קו סוד בשם רב עמרם גאון בסידורו. רמ"א ס"ז. לבוש ס"ז.

פא האר"י בשער הבנות ענין ברכת השחר. מ"א ס"ק ג.

פב ודקטן ס' סו ס"ד.

פג וז"ל בספרו ד"ה ועל ברכת ולענין קרישה ואמן של קריש ועוד ראה אנ"ק ח"ג ע' קטח. ס' המנהגים –

הב"ד עמ' 910. ראה גר"ת (ג.) הל"ה ע' רמ"ג. ולענין ב"ה ב"ש ראה לקטן ס' קבר ס"ה. ולענין פסוק ראשון של ק"ש עם הצבור ע"י לקטן ס' ס"ה ס"ב. ולענין לבישת וברכת של"ת ע"י לקטן ס' ג. ולענין לבישת וברכת תפילין ע"י קנה"ש ס' י"ה ס"ו.

פד ב"י. וראה גם לעיל ס"ז וש"ג.

פה ש"א ש"א. וראה גם לעיל ס"ז וש"ג.

פז צ"ע הא עכ"פ היה מנהג פשוט גם בימיהם כתבואר בספר תהר"פ תרוסת [ויקחל רבו סע"ב] וכן בסוד

בשם ס' תיכלות דר"י כה"ג וכן בתולעת יעקב [סוד פסוקי דמרי] בשם אור זרוע [ל"י דוד ב"ר יהודה הדסר]

שתיקוה אנשי כנסת הגדולה והם תיקנו ג"כ ככל הברכות [כרלקמן רס"י פ"ג ור"י רע"ג].

פז תשב"ן רס"י ר"ה. הרב דוד אבודרחה הובא כלי. לבוש ס"ה. ב"ה. ס"ז ס"ב. ב"א ס"ק ד.

פח עמ' 9.

פז ראה לעיל ס"א

קא ע"י לקטן ס' צג ס"ב.

קב סוד. וראה ברכות ד, ב.

קג מ"א ס"ק ג.

קד סעף א.

קה וראה גם ס' קא שם.

קו סוד בשם רב עמרם גאון בסידורו. רמ"א ס"ז. לבוש ס"ז.

קפב

הלכות ברכות השחר נא"ב

ועוד לפי¹ שכל האומר תהלה לדוד מובטח לו שהוא בן עולם הבא² לכן אומרים אחריו ואנחנו נוכה לברך יה גם לעולם הבא ומטעם זה אומרים אותו גם כמנחה אע"פ שאין אחריו מומנר הללויה:

י נהגין לכפול כל הנשמה תהלה יה³ לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד⁴ שהוא סוף השירה ויש מוסיפין פסוק כי בא סוס פרעה וגו'⁵ שגם הוא מהשירה עיין ב"ד ס' ער"ח ק"ב:

יא כשמגיע לזמרה אלהינו מודים אנחנו לך או לזבל קומה לפניך תשתחוה⁶ אין לשחות ולהשתחוות שם⁷ כמו שיתבאר בס' ק"ג ק"ג⁸.

יב נהגו לעמוד לזיכר דוד עד תפארתך⁹ ויש מוסיפין לעמוד עד שאומרים אתה הוא ה' האלהים¹⁰ שר"ת אחיה ואח"כ יושבין וכשאומרים ואתה מושל בכל נותנים צדקה¹¹ מעומד:

יג מי כמכה נאדר וגו' הכ"ף הגושה¹² אבל מי כמכה באלים וכן כל עצמותי האמרונה ה' מי כמוך הכ"ף רפויה. ידמו כאבן הכ"ף הגושה עם זו גאלת הג' הגושה שכן הוא במסורת וכן בשאר הגושה ורפה צריך לזוהר ולקרות כמו שנמסר במסורות ולא ירפה החוק ולא יחוק רכב כמו שיתבאר בס' ס"א ק"ב:

יד אין אומרים הומירות במרוצה כי אם בנחת¹³ מלה במלה¹⁴ כדי לכוין בהם יפה ואותן שאומרים אותם במרוצה¹⁵ (כשיש שם מנין¹⁶) לא יפה הם עושים שמקצרים בשבתו של מקום בשביל שאילת צרכם היש מושל שיתרצה ככך והוא הרין לאותם שמכוונים בתפלה בברכות שהן תחנה ובקשת צרכי הגוף ולא בברכות שהן שבח והודאה למקום ברוך הוא¹⁷:

נב דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבה וכו' ב' סעיפים:

א תפלת צבור היא רצויה ומקובלת¹⁸ לעולם¹⁹ שנאמר²⁰ כבוד לא ימאס ואומר²¹ פדה

קיא פיר עין חיים שערי הצמורה פ"ה. מ"א ס"ק ג. ועי'

לקמן ס' צב ס"י. ולישב ביהמים עי' אנ"ק ח"א ע' שכה. ח"ש עי' עב.

קיב ארחות חיים הלכות מאה ברכות ס' לב. ב"י. לבוש

ס"ג. מ"א ס"ק ג.

קכ סעף כב. ועי' לעיל ס"ז.

קכא ארחות חיים הלכות מאה ברכות ס' לג בשם ס'

המחכים. שיעי' ס"ח. וראה אור זרוע ח"ב ס' מב ס"ז

הובא במנחת משה ח"א ס' מג.

קכב לבוש ס"ט.

קכג ארחות חיים שם. לבוש שם.

קכד עיין ס' יב ס"א וצ"ע. ועי' ברי השלחן ס' יח ס"ק

יב. חקרי הלכות ח"ז ב. ב. ח"ב לו. ב.

קכה ראה סמ"ק ריש ס' יא.

סימן נב

א בדיחא ברכות ח. א. וראה גם לקמן ס' סמ ס"ה. ס' צ

ס"יא. ס' קט ס"ד.

ב ראה רמב"ם הלכות תפלה פ"ח ח"א. לבוש ס' צ ס"ט.

ג איוב לו. ה.

ד תהלים נה. יט.

קז ספר האשכול הלכות פסוקי דזמרה בשם ר' יצחק בן

מרון לוי. הובא בארחות חיים הל' מאה ברכות ס' כט.

כל בו סי' ה. לבוש שם. מ"א ס"ק ג. וראה לעיל ס"א.

קח כולעיל ס"א ושי"ג.

קט שור. רמ"א ס"ז.

קי הרב דוד אבודרהם. הובא בב"י. רמ"א שם. לבוש ס"ט.

וראה חתמו ויטרי. עמ' 6. מנהגי מהר"ל הל' תפלה

עמ' תנב.

קיא האר"י (שער הכוננת נוסח תפלת שחרית). ח"א

ס"ק ט.

קיב ראה רמ"א שם ס"ז. וראה גידול תורה (ויהי') ח"ה

ע' 2390.

קיג בתפלת נשנות.

קיד דרכי משה בשם הרב הבינו יונה ס"פ אין עומדין.

רבינו ירוחם נתיב יא ח"ג. רמ"א ס"ז. שיעי' ס' קג

ס"ג.

קטו סעף ג. וראה גם לקמן ס' רפא ס"ה.

קטז רבינו משה. ח"א ס"ז. וראה שרית מהר"ל החדשות

סוף ס' יח (יש נודעים).

קז האר"י בספר הכוננת. שער הכוננת סוף ענין תפלת

השחר. ח"א ס' כ.